

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

МАНЖУЛА АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 349.2

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
ЛОШИЦЬКИЙ Михайло Васильович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри адміністративного
права і процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МИКОЛЕНКО Олександр Іванович,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
завідувач кафедри адміністративного
та господарського права;
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
ШОПНА Ірина Миколаївна,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін;
доктор юридичних наук, доцент
ЖУРАВЛЬОВ Дмитро Володимирович,
Центр перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників органів юстиції
Міністерства юстиції України,
перший заступник директора.

Захист відбудеться 24 лютого 2016 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий 22 січня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Могілевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вагоме місце в процесі розвитку будь-якої держави належить її науковій складовій. Значна увага з боку органів державної влади приділяється науково-технічному та науково-економічному прогресу у різних секторах суспільного життя з метою забезпечення внутрішньо-продовольчих потреб населення, розробки цільових програм для фінансової підтримки конструкторських, виробничих та дослідних підприємств недержавної форми власності, стимулювання підприємницької діяльності та залучення коштів з фондів додаткового фінансування шляхом приватизації окремих категорій науково-дослідних установ, впровадження технічних розробок у сферу військового озброєння, ядерної енергетики, важкої та легкої промисловості, удосконалення системи нормативно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ на території України тощо. В той же час важливість функціонування наукових закладів обумовлена необхідністю прискорення інноваційних процесів у всіх сферах життя держави.

Незважаючи на розгалуженість мережі науково-дослідних установ (НДУ) в Україні, сучасний стан наукових установ та вищих навчальних закладів, які здійснюють наукові дослідження, зумовлює необхідність посилення організації та координації наукової та науково-технічної діяльності з метою розв'язання загальнодержавних завдань, усунення дублювання наукової тематики, нерационального використання наукового потенціалу. За результатами анкетування спеціалістів щодо з'ясування ролі та значення наукових структурних підрозділів в системі вищих навчальних закладів та їх взаємодії з питань науково-дослідної роботи 60 % опитаних вважають, що співпраця кафедр, факультетів, лабораторій і наукових підрозділів має бути організована шляхом створення наукових лабораторій (відділів), які мають бути самостійними підрозділами; 18 % – шляхом створення кількох наукових лабораторій (відділів), які були б об'єднані у наукові центри; 11 % схильні до думки, що лабораторії мають створюватися і працювати при кафедрах, і решта 11 % – при факультетах.

У системі науково-дослідних установ спостерігається відсутність конкретних пріоритетних напрямів наукової діяльності, чимало актуальних і перспективних проблем взагалі не розробляється, що негативно позначається на розв'язанні практичних завдань держави. Не подолано недоліки методологічного характеру, а також кадрового, науково-інформаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення потреб наукової діяльності, недостатньо впроваджуються в практику результати наукових розробок тощо. Не повною мірою

реалізується прогностична функція науки. Зазначені недоліки викликані в тому числі і недостатністю наукового опрацювання методологічних та правових засад організації діяльності науково-дослідних установ.

Окремим аспектам організації цієї діяльності було присвячено наукові праці Н.В.Абашкіної, В.К.Аверкіна, В.Б.Авер'янова, Е.В.Авксентьева, О.П.Альохіна, С.С.Алексеева, Ю.М.Алексеева, О.Ф.Андрійко, Е.В.Авсенєва, І.В.Агафонова, Д.М.Бахраха, О.І.Безпалової, Ю.П.Битяка, А.Б.Віфлемського, О.П.Гетьманець, І.П.Голосніченка, С.М.Гусарова, С.Ф.Денисюка, В.С.Журавського, Д.В.Журавльова, І.С.Каленюк, Р.А.Калюжного, В.К.Колпакова, А.Т.Комзюка, В.В.Копейчикова, Н.О.Корсунської, О.Л.Копиленка, В.В.Кравченко, К.Б.Левченко, М.В.Лошицького, С.О.Мосьондза, В.Я.Малиновського, О.І.Миколенка, Н.М.Мироненко, О.М.Музичука, Н.Р.Нижник, М.В.Оніщука, Т.Є.Оболенської, П.М.Рабіновича, О.Ю.Синявської, О.Ф.Скакун, Н.Г.Тищенко, Е.А.Тихонової, Т.В.Фінікова, О.В.Чурпина, В.М.Шаповала, І.М.Шопіної, В.П.Щетиніна, П.П.Юзькова, О.І.Ющика та ін. Втім, незважаючи на значний внесок зазначених та інших дослідників у розробку проблем діяльності науково-дослідних установ, адміністративно-правові засади організації їх діяльності здебільшого висвітлено фрагментарно.

Таким чином, необхідність удосконалення діяльності науково-дослідних установ, недостатність розробки цих питань на теоретичному рівні, наявність проблем у правовому регулюванні обумовлюють актуальність комплексного дослідження адміністративно-правових засад організації діяльності науково-дослідних установ в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п. 5.10 Додатку 5 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 № 275, а також у межах загально університетської наукової теми «Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування» (державний реєстраційний номер 0112U003550, затвердженої 28.05.2012 р) Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства України, міжнародних стандартів та світової практики організації діяльності науково-дослідних установ, а також з урахуванням надбань різнопрофільних наук визначити сутність адміністративно-правових

засад організації діяльності науково-дослідних установ в Україні та шляхи їх вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- розкрити поняття та призначення науково-дослідних установ в Україні;
- охарактеризувати систему науково-дослідних установ в Україні;
- окреслити завдання та принципи діяльності науково-дослідних установ;
- встановити проблеми організації діяльності науково-дослідних установ;
- з'ясувати етапи становлення законодавства у сфері діяльності науково-дослідних установ в Україні;
- розкрити нормативно-правові основи забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні;
- охарактеризувати систему нормативно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ;
- встановити сутність та значення адміністративно-правових засад діяльності науково-дослідних установ в Україні;
- визначити теоретичні підходи до характеристики зовнішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ;
- сформулювати розуміння поняття фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності науково-дослідних установ;
- виокремити основні проблемні питання інформаційного забезпечення діяльності науково-дослідних установ;
- визначити взаємодію як зовнішньо-організаційну засаду організації діяльності науково-дослідних установ в Україні;
- охарактеризувати внутрішньо-організаційні засади діяльності науково-дослідних установ;
- визначити поняття кадрового забезпечення науково-дослідних установ;
- розкрити напрямки вдосконалення нагляду та контролю за діяльністю науково-дослідних установ;
- надати характеристику відповідальності науково-дослідних установ;
- з'ясувати проблеми реформування системи науково-дослідних установ в Україні;
- опрацювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правових засад організації діяльності науково-дослідних установ в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які складаються у процесі організації діяльності науково-дослідних установ в Україні.

Предмет дослідження становлять адміністративно-правові засади організації діяльності науково-дослідних установ в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування спрямовується системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми, здійснити системний аналіз адміністративно-правових засад організації діяльності науково-дослідних установ в Україні. У роботі використовувалися також окремі методи наукового пізнання. За допомогою логіко-семантичного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного поглиблено понятійний апарат (підрозділи 1.1 – 1.3, 2.1). Порівняльно-правовий метод широко використано для аналізу генези організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (підрозділ 2.1), аналізу нормативно-правових основ забезпечення організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (підрозділ 2.2), визначення особливостей зовнішньо-організаційних засад організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (підрозділ 4.1), формулювання та обґрунтування внесення змін до законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів (підрозділи 3.2, 3.3, 5.1 – 5.3), визначення проблемних питань організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (підрозділ 1.4), визначення особливостей правового регулювання організації діяльності науково-дослідних установ в Україні. Методи класифікації, групування застосовано для уточнення принципів організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (підрозділ 1.3), класифікації нормативно-правових актів організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (підрозділ 2.2). За допомогою методу документального аналізу охарактеризовано становлення та розвиток правового регулювання організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (підрозділ 2.1). Статистичний, порівняльно-правовий, структурно-логічний та компаративний методи використовувались для визначення шляхів вдосконалення організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (підрозділи 4.1).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали наукові праці фахівців у галузі філософії, соціології, загальної теорії держави і права, теорії управління та адміністративного права, інших галузевих правових наук, в тому числі зарубіжних дослідників.

Нормативною базою роботи є Конституція України, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають правові засади

організації діяльності науково-дослідних установ в Україні.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практичної діяльності щодо організації діяльності науково-дослідних установ в Україні, політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права визначити адміністративно-правові засади організації діяльності науково-дослідних установ в Україні та сформулювати авторське бачення шляхів їх удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

уперше:

- узагальнено коло завдань, що так чи інакше властиві усім науково-дослідним установам, незалежно від того, у якій сфері або за якими напрямками кожен із них здійснює свою наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність;

- сформульовано власний підхід до узагальнення принципів правового регулювання діяльності науково-дослідних установ, до яких віднесено: а) принцип системності; б) принцип динамізму; в) принцип компетентності та функціональності; г) принцип підпорядкованості або ж централізму;

- надано авторське визначення поняття «внутрішньо-організаційні засади забезпечення діяльності науково-дослідних установ» як сукупності закріплених у нормах адміністративного права вимог щодо побудови та реалізації управління всередині науково-дослідних установ;

- обстоюється позиція, що визначення завдань та принципів – це надзвичайно важливі моменти організації та здійснення науково-дослідними установами свого функціонального призначення, оскільки перші розвивають, конкретизують та уточнюють мету діяльності досліджуваних установ, вказують, через виконання якої саме роботи (її характер, обсяги, межі тощо) останні досягатимуть своїх цілей та реалізовуватимуть своє соціальне призначення, а принципи відображають найбільш загальні та суттєві закономірності, що покладаються в основу діяльності науково-дослідних установ у вигляді відправних (базисних) незаперечних вимог;

- під реформуванням системи науково-дослідних установ в Україні запропоновано розуміти цілеспрямований, науково

обґрунтований процес зміни організації та функціонування науково-дослідних установ в Україні; метою цієї діяльності насамперед названо оптимізацію діяльності науково-дослідних установ, з використанням досвіду становлення цього інституту в Україні та зарубіжних державах та визначення можливих шляхів їх розвитку;

- розроблено проект Концепції реформування системи науково-дослідних установ в Україні;

удосконалено:

- розуміння поняття «система нормативно-правових актів», під якою запропоновано розуміти сукупність офіційних письмових рішень компетентних органів державної влади, які відповідають встановленим формам та стандартам, прийнятих з урахуванням відповідного процедурного режиму й які покликані урегульовувати суспільні відносини в різних секторах державного управління з урахуванням волі й інтересів громади через спеціальні інструменти правового характеру, а саме норми права;

- визначення єдиного підходу до розуміння фінансового забезпечення діяльності науково-дослідних установ, під яким запропоновано розуміти діяльність уповноважених нормативно-правовими актами суб'єктів, спрямованої на розподіл грошових коштів відповідних фондів між науково-дослідними установами задля виконання ними своїх завдань і функцій;

- характеристику інформаційного забезпечення діяльності науково-дослідних установ України як комплексу визначених на нормативно-правовому рівні заходів, пов'язаних зі створенням й подальшим функціонуванням інформаційних ресурсів і систем, що передбачає накопичення, розпорядження й використання інформації, необхідної для виконання науково-дослідними установами України своїх завдань і функцій;

- висновок, що організація як діяльність має яскраво виражений управлінський аспект, вона виступає інструментом, за допомогою якого налагоджується та підтримується нормальна робота (діяльність, функціонування) певної системи; відтак організаційні засади забезпечення діяльності тієї чи іншої системи становлять сукупність найважливіших принципів, вимог, критеріїв, відповідно до яких забезпечується її єдність (цілісність) та належне функціонування;

- розуміння того, що наукові кадри є однією з основних рушійних сил науково-технічного прогресу, який у кінцевому підсумку є одним із основних факторів, що обумовлюють та визначають конкурентоспроможність національної економіки, яскравим прикладом чому є країни Європи;

- визначення поняття «контроль за діяльністю науково-дослідних установ», під яким запропоновано розуміти безперервну діяльність уповноважених органів, спрямовану на (а) своєчасне виявлення порушень існуючих норм діяльності науково-дослідних установ у певній галузі науки, положень нормативних актів, управлінських рішень, та (б) вжиття заходів із усунення порушень шляхом втручання в діяльність підконтрольного об'єкта та застосування своїх владних повноважень;

- висновок про те, що організаційні засади діяльності науково-дослідних установ можуть бути регламентовані у нормативно-правових актах як центрального, так і локального характеру, тобто як у тих, що видаються вищими або центральними органами влади, так і тих, що приймаються на рівні відповідної науково-дослідної установи її керівництвом;

- характеристику нагляду за діяльністю науково-дослідних установ як систематичної діяльності уповноважених державних органів за діяльністю науково-дослідних установ, котрі не перебувають у відносинах підлеглості, та яка здійснюється з метою виявлення порушень діючих правил, закріплених нормами закону, та вжиття відповідних заходів адміністративного впливу, не пов'язаних із втручанням у професійну й оперативну діяльність науково-дослідних установ;

дістали подальшого розвитку:

- розуміння становлення законодавства у сфері функціонування науково-дослідних установ на території нашої держави як складного процесу запровадження широкого набору правових засобів та інструментів як в цілому, так і в окремих секторах так званого суспільного організму, що в сукупності представляють собою трудомісткий та енергоємний алгоритм дій компетентних органів влади, їх посадових і службових осіб;

- висновок, що принципами діяльності науково-дослідних установ є сформовані на підставі закономірностей об'єктивного розвитку суспільного життя та прямо чи опосередковано закріплені на рівні відповідного нормативно-правового акта найбільш загальні, незаперечні вимоги, з урахуванням змісту яких має організовуватися й здійснюватися діяльність НДУ;

- висновок, що загальною метою діяльності будь-якої науково-дослідної установи є створення надійного та змістовного теоретичного підґрунтя для стабільного, позитивного науково-технічного, соціально-економічного та культурного (духовного) розвитку держави і суспільства;

- положення, що важливим внутрішньо організаційним аспектом діяльності науково-дослідних установ є їх організаційна структура, яка становить сукупність впорядкованих та розміщених певним чином, взаємозв'язаних одна з одною, структурних ланок НДУ;

- характеристика таких напрямків контролю за діяльністю науково-дослідних установ як: а) контроль за обсягом та якістю здійснення наукової або науково-технічної діяльності; б) контроль за кадровим забезпеченням науково-дослідних установ; в) контроль за раціональністю використання фінансових і матеріально-технічних ресурсів;

- з'ясування основних напрямків нагляду за діяльністю науково-дослідних установ, до яких віднесено: а) нагляд за додержанням і виконанням вимог законодавства у сферах пожежної і техногенної безпеки та цивільного захисту науково-дослідними установами; б) нагляд за забезпеченням санітарного та епідемічного благополуччя; в) нагляд за забезпеченням охорони праці; г) нагляд у сфері координації фундаментальних досліджень;

- позиція, що контроль і нагляд є самостійними інститутами, хоча і тісно пов'язаними між собою, у зв'язку з чим нормативна регламентація здійснення контролю та нагляду потребує нагального оновлення;

- обґрунтування необхідності внесення змін до низки нормативно-правових актів, які регламентують організацію діяльності науково-дослідних установ в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема сформульовані в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері ці результати, які в сукупності становлять концепцію організації діяльності науково-дослідних установ в Україні, можуть бути основою для подальшої розробки проблем організації науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (*акт впровадження у діяльність Державного науково-дослідного інституту МВС України*);

- у сфері правотворчості вони можуть бути використані для удосконалення чинних і розробки проектів законодавчих та підзаконних актів, які сприятимуть поліпшенню адміністративно-правового регулювання організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (*акт впровадження у діяльність Інституту законодавства Верховної Ради України*);

– у *правозастосовній діяльності* використання одержаних результатів дозволить покращити практичну діяльність суб'єктів організації діяльності науково-дослідних установ в Україні (*акт впровадження у діяльність Науково-дослідного інституту публічного права*);

– у *навчальному процесі* матеріали дисертаційного дослідження знайдуть застосування при підготовці підручників та навчальних посібників з дисципліни «Адміністративне право України», вони вже використовуються під час проведення занять із зазначеної дисципліни в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ (*акти впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; Національної академії внутрішніх справ*).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, «круглих столах», зокрема: «Актуальні проблеми національного законодавства» (Кіровоград, 2012); «Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління а судочинства» (Кіровоград, 2013); «Актуальні питання та проблеми юридичної наук» (Кіровоград, 2014); «Актуальні проблеми національного законодавства» (Кіровоград, 2014); «Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України» (Київ, 2015); «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (Дніпропетровськ, 2015); «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (Одеса, 2015); «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (Харків, 2015); «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства» (Харків, 2015); «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (Львів, 2015); «Наукові дослідження сучасного законодавства України – прогрес юридичної науки XXI століття» (Київ, 2015); «Дотримання прав людини: сучасний стан правового регулювання та перспективи його вдосконалення» (Київ, 2015).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у сорока двох наукових публікаціях, серед яких одноосібна монографія, двадцять шість наукових статей (п'ять з них у іноземних наукових виданнях), опублікованих у виданнях, що визначені Міністерством освіти і науки України як фахові з юридичних наук, та п'ятнадцяти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, які об'єднують шістнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 428 сторінок, з яких 363 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складається із 459 найменувань і займає 57 сторінок, додатки розміщено на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано використані методи, нормативну й емпіричну базу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дисертаційного дослідження та публікації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади організації діяльності науково-дослідних установ в Україні» містить чотири підрозділи, в яких розкриваються поняття та призначення науково-дослідних установ в Україні, характеризується система науково-дослідних установ в Україні, окреслюються завдання та принципи діяльності науково-дослідних установ, з'ясовуються проблеми організації діяльності науково-дослідних установ.

Підрозділ 1.1 «Поняття та призначення науково-дослідних установ в Україні» присвячено аналізу праць науковців на різних етапах розвитку суспільства щодо розуміння поняття «науково-дослідні установи». З метою формування власного визначення досліджуваного поняття розкрито зміст термінів «наука», «дослідження» та «установа».

Обґрунтовано, що під наукою варто розуміти специфічний прояв (форму) соціальної діяльності, що виражається у виявленні, накопиченні, вивченні, оцінці та узагальненні даних про соціальні й природні процеси та явища з метою отримання нового знання та вироблення на його підставі відповідних теоретичних положень (теорій), концепцій, методик, а також задля прогнозування ймовірних майбутніх змін і тенденцій у оточуючій нас дійсності.

Поняття «дослідження» визначено як специфічну форму людської активності, яка полягає у здійсненні окремих або комплексу методологічних, методичних, технічних, організаційних заходів і процедур задля отримання нового або уточнення, доповнення існуючого знання про певні соціальні та (або) природні процеси і явища. Зазначено, що, на відміну від інших термінів, які аналізуються, термін «установа» знайшов своє офіційне закріплення у нормах

чинного законодавства.

Обґрунтовано авторське розуміння поняття науково-дослідної установи, сформованого на підставі розгляду наукових праць ряду учених та змісту нормативно-правових актів, висвітлено зміст вказаного визначення, запропонованого саме законодавцем. На підставі аналізу нормативно-правових актів обґрунтовано, що до обов'язкових ознак науково-дослідних установ слід відносити таке: а) вони є виключно юридичною особою; б) у їх штаті працюють кваліфіковані працівники, що володіють спеціальними знаннями в різних галузях теорії та практики, необхідними для організації проведення об'єктивних і повних лабораторних діагностик, експертних досліджень тощо; в) мають чітку юридичну регламентацію виду наукових (науково-технічних) досліджень, що здійснюються установою, а також їх питомої ваги по відношенню до загального обсягу діяльності такої установи; г) обов'язково мають дотримуватись встановлених законодавством вимог, нормативів і стандартів у ході отримання наукових результатів, проведення технічних розробок тощо; ґ) можуть мати як одне, так і декілька джерел фінансування та формування матеріально-технічної бази (бюджетні установи, приватні інститути, надання платних послуг тощо). Виходячи із зазначених ознак науково-дослідних установ, запропоновано авторське визначення поняття «науково-дослідна установа».

З метою з'ясування сутності та призначення науково-дослідних установ в Україні проаналізовано такі аспекти їх діяльності, як мета та функції, адже саме у них, так би мовити, концентрується основна ідея існування, створення та діяльності науково-дослідних установ. Доведено, що мета діяльності будь-якого суб'єкта, зокрема науково-дослідної установи, – це той узагальнений результат, на досягнення якого орієнтовано його діяльність. У свою чергу, функції являють собою основні напрямки діяльності суб'єкта на шляху до мети.

Підрозділ 1.2 «Система науково-дослідних установ в Україні» присвячено аналізу структурних елементів системи науково-дослідних установ. Під системою запропоновано розуміти певну сукупність елементів, що перебувають у відповідному взаємозв'язку один з одним та (або) розташовані у певному порядку, за певним принципом (закономірністю).

Зроблено висновок, що головними ознаками, що відрізняють науково-дослідні установи, від інших юридичних осіб є такі: 1) мають специфічний об'єкт господарської діяльності. Мова йде про різномірні аспекти суспільного життя, які потребують постійного дослідження, вивчення та моніторингу з метою покращення стану речей у

відповідній сфері. Так, наприклад, такі негативні явища в соціумі як організована злочинність або забруднення навколишнього середовища. Систематичне вивчення та діагностика перемінних таких проявів допоможе розробити дієві методологічні рекомендації з цих проблемних питань; 2) мають специфічну сферу виникнення суспільних відносин: а) наукова – провадження досліджень, діагностик та експертиз; б) галузева – організаційно-правова діяльність відповідного органу публічної адміністрації; 3) лише уповноважені суб'єкти мають право реалізовувати науково-технічні завдання. Йдеться про службових і матеріально-відповідальних осіб, які згідно з договором про матеріальну відповідальність та посадовими інструкціями наділені повноваженнями (правами і обов'язками) щодо: а) збереження наукових засобів, технічних розробок, хімічних реактивів, біологічних середовищ, наркотичних речовин, психотропних засобів, їх аналогів чи прекурсорів; б) нерозголошення результатів проведених досліджень; в) здійснення науково-методичного забезпечення діяльності підконтрольних суб'єктів господарювання; г) розробки державних цільових програм тощо; 4) діяльність НДУ має плановий характер експертних досліджень та лабораторних діагностик. Учені, провідні спеціалісти, експерти в тій чи іншій сфері суспільного життя розподіляють свою професійну діяльність на відповідні етапи, що представляють собою просторово-часові відрізки з набором ситуаційно обумовленого кола методів наукового пізнання об'єкта такого дослідження, а саме: а) первинний – передбачає дії компетентного суб'єкта науково-дослідної діяльності, спрямовані на: розкриття сутності предмета дослідження; виявлення властивих йому (предмету, об'єкту дослідження) закономірностей; моніторинг наявного наукового досвіду із досліджуваних та тісно пов'язаних або суміжних із ними питань; б) робочий – безпосередньо використання спеціальних знань і практичних навичок в частині проведення наукових робіт; в) заключний – отримання наукового результату та фіксація його в документальній формі, що відповідає встановленим зразкам та вимогам щодо оформлення документів відповідного типу (посібники, висновки, акти, протоколи, тези, методичні рекомендації, інструкції, дослідні програми, свідоцтва, дозволи, сертифікати тощо).

Доведено, що внутрішньо-організаційна побудова науково-дослідних установ, як правило, має лінійно-функціональний вигляд, тобто реалізація завдань і функцій, що визначають сутнісне призначення НДУ, а також тих, що пов'язані із організаційним забезпеченням установи, покладається на її відповідні функціональні

підрозділи (відділи, сектори, лабораторії тощо). У той час як керівництво установою здійснюється у лінійному порядку – за принципом вертикального підпорядкування. При цьому це не виключає наявності у функціональних підрозділів власних керівників, однак самостійність таких функціональних керівників у прийнятті управлінських рішень суттєво обмежена.

Виокремлено класифікаційні критерії упорядкування науково-дослідних установ в Україні.

У підрозділ 1.3 *«Завдання та принципи діяльності науково-дослідних установ»* для більш глибокого та змістовного усвідомлення правового становища досліджуваних установ розглянуто, охарактеризовано та систематизовано їх завдання та принципи діяльності.

Обґрунтовано, що завдання – це більш дрібна, чітка та конкретизована мета. Тобто, якщо мету становить передбачений у свідомості людини результат, який, як правило, має ідеалізований, навіть абстрактний вигляд, то завдання являють собою конкретні етапи роботи, які необхідно пройти, виконати, рухаючись до мети.

Виокремлено наступне загальне коло завдань, що так чи інакше властиві усім науково-дослідним установам, незалежно від того, у якій сфері або за якими напрямками кожна із них здійснює свою наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність, до яких віднесено: а) розроблення нормативів, стандартів і правил реалізації як фундаментальних, так і прикладних наукових досліджень компетентними суб'єктами у відповідній сфері знань; б) здійснення моніторингу різних аспектів суспільного життя, процесів та (або) явищ у природному середовищі; в) забезпечення реалізації науково-впроваджувальних процесів, що проявляються в стандартизації чи сертифікації окремих аспектів людської діяльності (як то надання послуг тощо), готової товарної продукції або ж інноваційних приладів; г) науково-методичне забезпечення та науковий супровід діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання приватної та державної форм власності, фізичних осіб-підприємців, що зводиться до задоволення інтересів населення загалом; г) здійснення всебічної підтримки суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності (надання можливості використовувати значні людські ресурси та технічні засоби у вказаному напрямі; кадрова політики в частині підготовки та перепідготовки спеціалістів відповідної сфери знань; проведення сумісних кампаній, форумів чи конференцій; фінансова підтримка проєктів тощо); д) забезпечення координації діяльності структурних

підрозділів на місцях, зональних чи територіальних центрів, представництв в областях та ін.; є) створення організаційно-правових та технічних умов для проведення експертних досліджень, лабораторних діагностик, експертиз тощо.

Наголошено, що змістом принципу є певна, об'єктивно існуюча та науково обґрунтована закономірність, яка визначається людиною як суттєва, завдяки чому набуває статусу обов'язкової, імперативної вимоги (норми, правила). Тобто в основі принципів хоча й лежать об'єктивні обставини і факти (закономірності), втім їх значення, їх принциповість залежать від ставлення до них людиною. Запропоновано власний перелік принципів діяльності науково-дослідних установ в Україні.

У підрозділі 1.4 *«Проблеми організації діяльності науково-дослідних установ»* акцентовано увагу, що складний період для нашої країни в економічній, соціальній й політичній сферах суспільного життя перешкоджає становленню та розвитку вітчизняної науки, суттєво зменшуючи її конкурентоспроможність та інноваційний характер. Доведено, що ціла низка фінансово-економічних та суспільно-політичних проблем не дозволяють системі науково-дослідних установ функціонувати належним чином, що негативно позначається на якості та результативності виконання ними своїх завдань і функцій.

Зроблено висновок, що основні проблемні питання щодо організації діяльності науково-дослідних установ лежать у площині їх матеріально-фінансового та кадрового забезпечення і пов'язані із необхідністю підвищення рівня актуальності та доцільності їх науково-дослідної роботи, тобто вона повинна спрямовуватися на наукове вивчення, обґрунтування та вирішення нагальних, найбільш гострих потреб і запитів суспільства.

Розділ 2 «Нормативно-правове регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано становлення законодавства у сфері діяльності науково-дослідних установ на пострадянському просторі, охарактеризовано розвиток нормативно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні, встановлено стан правового регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні нормами адміністративного права.

У підрозділі 2.1 *«Становлення законодавства у сфері діяльності науково-дослідних установ»* обґрунтовано, що становлення нормативно-правового підґрунтя діяльності науково-дослідних установ в Україні почалося ще за радянських часів і було обумовлено

відповідною специфікою радянського режиму.

Доведено, що наступний етап розвитку такої невід'ємної сфери людського буття як науково-дослідна діяльність, зокрема формування її законодавчого підґрунтя розпочинається з появою нової незалежної держави на міжнародній політичній карті – України. Така ситуація диктувала необхідність здійснення низки змін та запровадження нових умов формування не лише державного ладу, але й функціонування різних галузей економіки (промисловість, сільське господарство, енергетика, торгівля і т.ін.).

Зроблено висновок, що процес становлення законодавства в сфері функціонування науково-дослідних установ на території нашої держави становить складний процес запровадження широкого набору правових засобів та інструментів як в цілому, так і в окремих секторах суспільного організму, що в сукупності представляють собою трудомісткий та енергоємний алгоритм дій компетентних органів влади, їх службових й посадових осіб. Виокремлено три основні етапи становлення законодавства у сфері діяльності науково-дослідних установ на пострадянському просторі.

У підрозділ 2.2 *«Розвиток нормативно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні»* досліджено законодавство, що регламентувало та регламентує діяльність науково-дослідних установ з моменту проголошення незалежності й до нинішнього часу. Зауважено, що термін «законодавство» вживається у його широкому тлумаченні, тобто включено до нього не лише суто закони – нормативно-правові акти вищої юридичної сили, але й нормативно-правові документи підзаконного характеру.

Систематизовано позиції вчених щодо розкриття змісту поняття «нормативно-правовий акт» та «система нормативно-правових актів». Визначено, що система нормативно-правових актів – це сукупність офіційних письмових рішень компетентних органів державної влади, які відповідають встановленим формам і стандартам, прийнятих з урахуванням відповідного процедурного режиму, й які покликані урегульовувати суспільні відносини в різних секторах державного управління.

Наголошено, що систему нормативно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ складає ціла низка правових документів різної юридичної сили. Тому для з'ясування впливу конкретного нормативно-правового акта на сферу діяльності науково-дослідних установ України охарактеризовано основні з них, з урахуванням їх прийняття в хронологічній послідовності, тобто залежно від дати прийняття (видання) того чи іншого нормативно-

правового акта, незалежно від того, яке місце він посідає в законодавчій ієрархії.

Запропоновано виділити такі класифікаційні групи нормативно-правових актів, що регулюють діяльність науково-дослідних установ в Україні: а) залежно від суб'єкта нормотворення; б) за матеріально-технічним спрямуванням; в) за організаційно-правовим спрямуванням; г) залежно від типу нормативно-правового акта; ґ) за наслідками управлінського рішення компетентного органу державної влади.

Зроблено висновок, що за часів незалежності України було зроблено ряд суттєвих кроків на шляху розвитку та зміцнення національної наукової сфери взагалі та системи науково-дослідних установ, зокрема. Разом з тим говорити про якісь визначні досягнення на цьому шляху поки що не доводиться, чинне законодавство в досліджуваній сфері має як прогалини, так і суперечності, і не в останню чергу через те, що більшість аспектів діяльності науково-дослідних установ врегульовується підзаконними нормативно-правовими актами, у той час як роль закону в регламентації цього питання відносно незначна.

Підрозділ 2.3 «Правове регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні нормами адміністративного права» стосується з'ясування місця норм адміністративного права у правовому регулюванні діяльності науково-дослідних установ в Україні.

На підставі аналізу етимологічного походження термінів «регулювання», «правове регулювання» та «адміністративно-правове регулювання», та критичного аналізу думок вчених щодо визначення зазначених термінів, а також враховуючи особливості сфери виникнення суспільних відносин, пов'язаних з проведенням прикладних і фундаментальних наукових досліджень, запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні».

Охарактеризовано елементи адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають внаслідок наукової, науково-технічної, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності, що складають зміст зазначеного процесу. Наголошено, що класично в науковій літературі зміст адміністративно-правового регулювання утворюють суб'єкти управлінської діяльності, суб'єкти дотримання норм адміністративного права, об'єкт, предмет і принципи зазначеної форми владно-організуючої діяльності органів державної влади та їх посадових осіб.

До суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності

науково-дослідних установ віднесено: а) органи державної влади вищого рівня: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; б) центральні органи виконавчої влади: Міністерство освіти і науки України; Міністерство юстиції України; Міністерство внутрішніх справ України та ін.

Доведено, що об'єктом адміністративно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ є суспільні відносини, які виникають у ході реалізації органами публічного адміністрування та науково-дослідними установами своїх владних повноважень і спеціальних функцій відповідно щодо: а) науково-методичного забезпечення діяльності науково-дослідних установ; б) організаційно-правового забезпечення діяльності суб'єкта господарювання в зазначеній сфері суспільного життя; в) матеріально-технічного забезпечення структурних підрозділів на місцях, регіональних представництв з метою залучення молодих учених, використання інноваційних засобів, публікації поширення наукових робіт (тез доповідей, статей, монографій, посібників), впровадження технічних розробок; г) інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності лабораторій, центрів чи бюро, що полягає в зведенні даних і моніторингу тих-чи-інших соціальних явищ у різних секторах людської діяльності тощо.

Акцентовано увагу, що предметом адміністративно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ є: а) виконання державних цільових програм, спрямованих на розробку науково-технічних приладів; б) сертифікація інноваційних науково-технічних (експериментальних) розробок; в) створення науково-технічних розробок з метою забезпечення сталої господарської діяльності окремих категорій товаровиробників, агросервісних підприємств, дослідних господарств та інших; г) координація державної політики в сфері гідрометеорології, спеціального зв'язку та захисту інформації, боротьби з організованою злочинністю, розвитку авіації, функціонування агропромислового комплексу та інших; г) проведення судових експертиз, лабораторних діагностик, наукових досліджень, проектних робіт тощо.

Виокремлено основні принципи правового регулювання діяльності науково-дослідних установ, до яких віднесено принципи: а) системності, який передбачає наявність суворої юридичної ієрархії нормативно-правових актів, на верхівці якої перебувають офіційні письмові рішення законодавчого органу державної влади, які мають вищу юридичну силу, характеризуються загальним характером та тривалістю застосування у часі за відношенням до певного соціального

рівня, сектору в державному організмі чи населення загалом; б) динамізму, що проявляється у постійному оновленні інформаційної моделі законодавства у вказаному напрямі; в) компетентності та функціональності, які полягають у нормативно-правовому урегулюванні потреб вищевказаних суб'єктів господарювання щодо науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності; г) підпорядкованості або ж централізму, який представляє собою чітке розмежування владних повноважень окремих категорій суб'єктів публічної адміністрації, у віданні яких перебувають науково-дослідні установи.

З'ясовано, що основне значення адміністративно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ України полягає в тому, що саме нормами адміністративного права врегульовано найбільша кількість аспектів діяльності таких установ.

Розділ 3 «Адміністративно-правове регулювання зовнішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ» складається з чотирьох підрозділів, у яких з'ясовано сутність цих засад та надано характеристику окремих з них.

Підрозділ 3.1 «Теоретичні підходи до характеристики зовнішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ» присвячено визначенню сутності й особливостей зовнішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ. Задля вирішення поставленого наукового завдання, по-перше, з'ясовано сутність поняття «організація діяльності» та, по-друге, визначено її зовнішній прояв.

Доведено, що зовнішньо-організаційні засади діяльності науково-дослідних установ становлять комплекс визначених на нормативно-правовому рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності такої діяльності, що здійснюються уповноваженими суб'єктами, які не входять до системи науково-дослідних установ. Іншими словами, зовнішньо-організаційні засади діяльності науково-дослідних установ являють собою правовідносини, суб'єктами яких є, з одного боку, вищенаведені установи, а з іншого – державні органи, їх посадові та службові особи.

Проаналізовано систему нормативно-правових актів, що закріплюють зовнішньо-організаційні засади діяльності окремих науково-дослідних установ, на підставі чого окреслено основні такі засади. Зокрема наголошено, що організація діяльності тісно пов'язана із здійсненням управлінської діяльності. У ході здійснення заходів, спрямованих на організацію будь-якої діяльності, її ефективність значно збільшується, у зв'язку з чим проаналізовано нормативне підґрунтя

управлінської діяльності з акцентом на її зовнішньому прояві.

Наголошено, що окрім здійснення нормативно-правового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності, органи влади здійснюють також організаційно-установчу діяльність у досліджуваній сфері, тобто за їх рішеннями утворюються відповідні науково-дослідні установи. На підставі аналізу відповідних нормативно-правових актів, зроблено висновок, що однією із зовнішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ слід вважати те, що органи влади шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів утворюють, реорганізують, ліквідовують, а також визначають статус таких установ та інших пов'язаних з ним суб'єктів.

У *підрозділі 3.2 «Фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ»* досліджено концептуальні підходи до характеристики термінів: «забезпечення», «фінанси», «фінансування», «фінансове забезпечення», на підставі чого під фінансовим забезпеченням діяльності науково-дослідних установ запропоновано розуміти діяльність уповноважених нормативно-правовими актами суб'єктів, що направлена на розподіл грошових коштів відповідних фондів між науково-дослідними установами задля виконання ними своїх завдань і функцій.

Аналіз терміна «матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ» розпочато з характеристики семантичного походження окремих складових досліджуваного поняття, на підставі чого запропоновано власне визначення поняття «матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ».

З'ясувавши сутність поняття «фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ України», проаналізовано конкретні, встановлені на законодавчому рівні механізми реалізації вищенаведених заходів. Наголошено, що одним із яскравих прикладів фінансового та матеріально-технічного забезпечення науково-дослідних установ України є їх державна підтримка. Встановлено, що поняття «державна підтримка» в науково-правових колах в деякій мірі ототожнюється із поняттям «забезпечення» й крім фінансового та матеріально-технічного забезпечення може включати в себе, наприклад, забезпечення інформаційне. Охарактеризовано стан державної підтримки діяльності науково-дослідних установ.

Окрему увагу зосереджено на аналізі нормативно-правового регулювання процедури фінансування проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Окреслено недоліки відповідного правового регулювання та запропоновано шляхи їх усунення.

З метою подальшого ґрунтовного дослідження фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності науково-дослідних установ проаналізовано стан реалізації державних цільових програм, спрямованих на наукову діяльність, а також правові проблеми здійснення державних замовлень на науково-технічну продукцію.

У підрозділ 3.3 «Інформаційне забезпечення діяльності науково-дослідних установ» обґрунтовано, що важливою організаційною засадою діяльності науково-дослідних установ України є їх інформаційне забезпечення.

На підставі аналізу загальнотеоретичних, законодавчих і науково-правових підходів щодо сприйняття поняття «інформація» зроблено висновок про важливість даної категорії для всіх без винятку сфер суспільного життя, в тому числі для здійснення ефективного зовнішньо-організаційного забезпечення нею діяльності науково-дослідних установ України. З'ясувавши сутність і значення поняття «інформація», проаналізовано підходи вчених щодо сприйняття поняття «інформаційне забезпечення». Акцентовано увагу, що хоча поняття «інформаційне забезпечення» не отримало свого законодавчого закріплення, його визначення все ж зустрічається в наукових джерелах. Інформаційне забезпечення діяльності науково-дослідних установ України охарактеризовано як комплекс визначених на нормативно-правовому рівні заходів, пов'язаних зі створенням й подальшим функціонуванням інформаційних ресурсів і систем, що передбачає накопичення, розпорядження й використання інформації, необхідної для виконання науково-дослідними установами України своїх завдань і функцій.

Встановлено, що інформаційне забезпечення діяльності науково-дослідних установ України здійснюється за допомогою системи науково-технічної інформації. При цьому з'ясовано, що основним нормативно-правовим актом, що визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування та реалізації в інтересах науково-технічного, економічного та соціального прогресу країни, є Закон України «Про науково-технічну інформацію». Проаналізовано норми зазначеного закону та обґрунтовано висновок, що одним з основних засобів інформаційного забезпечення діяльності науково-технічних установ України є національна система науково-технічної інформації, яка, в свою чергу, складається з відповідних інформаційних ресурсів. При цьому вищенаведене забезпечення може здійснюватись як за допомогою використання відкритої інформації, так і в передбачених законодавством випадках – інформації з обмеженим доступом.

У підрозділі 3.4 «Організація взаємодії в діяльності науково-дослідних установ в Україні» розкрито етимологічне походження терміна «взаємодія», проаналізовано співвідношення понять «взаємодія» та «координація», «співробітництво», «співпраця», наведено характерні ознаки взаємодії та її структурні елементи. Зауважено, що одним із суб'єктів взаємодії в контексті досліджуваного питання завжди буде виступати відповідна науково-дослідна установа. При цьому, науково-дослідні установи можуть вступати в правовідносини із взаємодії і між собою. Підставою виникнення такої взаємодії можуть бути співпраця в підготовці та підвищенні кваліфікації наукових кадрів, здійсненні спільних досліджень, розробленні новітніх технологій, реалізації спільних наукових проєктів тощо. Наведено приклади нормативно-правового закріплення взаємодії науково-дослідних установ між собою та між науково-дослідними установами та органами державної влади.

Окрему увагу в контексті досліджуваного питання зосереджено на взаємодії науково-дослідних установ України з міжнародними організаціями. Доведено, що в будь-якому випадку діяльність із взаємодії науково-дослідних установ України з міжнародними установами й організаціями повинна бути заснована на нормах відповідних міжнародних договорів, проаналізовано порядок укладення зазначених міжнародних договорів (угод). Встановлено, що міжнародні договори, які стосуються взаємодії науково-дослідних установ України, найчастіше укладаються від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, інших державних органів.

Розділ 4 «Внутрішньо-організаційні засади забезпечення діяльності науково-дослідних установ» складається з двох підрозділів, у яких досліджено зазначені засади та розкрито роль і значення кадрового забезпечення в організації діяльності науково-дослідних установ.

У підрозділі 4.1 «Характеристика внутрішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ» наголошено, що внутрішньо-організаційні засади відрізняються від зовнішньо-організаційних тим, що вони визначають характер взаємовідносин суб'єкта і об'єкта управління, які перебувають у межах однієї системи і прямо пов'язані один з одним організаційними зв'язками. Завдяки внутрішньо-організаційним засадам цілеспрямованість та ефективність функціонування науково-дослідних установ забезпечується зсередини.

Встановлено, що серед дослідників немає єдиного бачення кола внутрішньо-організаційних засад, у зв'язку з чим констатовано, що незалежно від того, як той чи інший автор підходить до визначення

переліку зазначених засад, у більшості випадків вони стосуються таких основних питань: а) мета, завдання та напрямки діяльності; б) внутрішня організаційна структура суб'єктів, які здійснюють певну діяльність, та компетенція їх окремих структурних ланок; в) порядок підготовки та здійснення діяльності за основними напрямками; г) проведення кадрової роботи; ґ) розподіл фінансів всередині науково-дослідних установ, формування та використання матеріально-технічної бази.

Спираючись на аналіз функцій, закріплених у нормативно-правових актах, що регулюють внутрішньо-організаційні засади діяльності різних науково-дослідних установ, виокремлено такі загальні групи напрямків внутрішньо-організаційного забезпечення їх діяльності, які знаходять свій прояв у відповідних функціональних напрямках: а) наукова та науково-організаційна функції, які пов'язані із: визначенням основних напрямків дослідницької роботи, розробленням та затвердженням планів її проведення; узагальненням, вивченням та накопиченням досягнень світової науки, а також визначенням можливостей використання цього досвіду у різних сферах життя на національному рівні; проведенням інформаційної та видавничої діяльності; підготовкою наукових кадрів; проведенням експертної та методичної роботи; б) функції господарського характеру (діяльність: з управління наданим у їх розпорядження майном; зі створення об'єктів інтелектуальної власності, набуття права власності на них та розпорядження ними; надання за договорами і угодами іншим суб'єктам послуг наукового і науково-технічного характеру та ін.); в) організаційно-управлінські функції, які складаються з напрямків діяльності, пов'язаних із: визначенням структури науково-дослідних установ, здійсненням управління нею та її персоналом; здійсненням інформаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення її діяльності.

Однією з найважливіших внутрішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ названо організацію структурної побудови науково-дослідних установ. Наголошено, що структура науково-дослідних установ визначається у їх статутах. В цілому структура досліджуваних установ, як правило, складається з центрального апарату та відповідних підрозділів, зокрема таких як: науково-дослідні відділи, лабораторії або сектори, управлінські служби тощо. Крім того науково-дослідні установи можуть мати у своєму підпорядкуванні організації, що є юридичними особами, які засновуються для здійснення забезпечення наукової діяльності перших. При цьому якщо структурні підрозділи науково-дослідних

установ, які не володіють статусом юридичної особи, функціонують на підставі відповідних положень про них, затверджених керівником науково-дослідної установи за погодженням з її Вченою радою, то відокремлені організації, що перебувають у підпорядкуванні науково-дослідних установ та володіють правами юридичних осіб, діють на підставі відповідного Статуту, затвердженого у встановленому НАН України порядку.

Обґрунтовано висновок про те, що головна особливість внутрішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ полягає у тому, що вони запроваджуються та реалізуються не ззовні по відношенню до науково-дослідних установ, а всередині їх системи. Тож, якщо зовнішньо-організаційні засади більше покликані створити відповідну, сприятливу для функціонування всіх науково-дослідних установ політико-правову, економічну та управлінську атмосферу, то внутрішньо-організаційні засади мають на меті забезпечити вирішення науково-організаційних, організаційно-управлінських, кадрових, господарських та матеріально-технічних питань на рівні окремих науково-дослідних установ.

У *підрозділі 4.2 «Роль та значення кадрового забезпечення в організації діяльності науково-дослідних установ»* аналізуються питання правового регулювання кадрового забезпечення в організації діяльності науково-дослідних установ.

Акцентовано увагу, що ключова роль у забезпеченні наукової міцності держави належить науково-дослідним установам, разом із тим, варто враховувати те, що вони є юридичними особами, тобто штучними суб'єктами, якість, ефективність і результативність функціонування яких прямим і значним чином залежить від їх кадрового складу. Звідси очевидно, що науковий і науково-технічний прогрес суспільства і держави залежить від стану забезпечення та розвитку кадрового потенціалу науково-дослідних установ.

Доведено, що наукові кадри є однією з основних рушійних сил науково-технічного прогресу, який у кінцевому підсумку є одним із основних факторів, що обумовлюють та визначають конкурентоспроможність національної економіки, яскравим прикладом чому є країни Європи. Тож прагнучи посилити національну економіку, Україні поряд з іншими важливими питаннями належить забезпечити змістовну та виважену політику у сфері кадрового забезпечення діяльності головних осередків наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності – науково-дослідних установ.

Встановлено, що кадрове забезпечення науково-дослідних установ у більш розгорнутому вигляді являє собою систематичний

процес, що реалізується відповідними компетентними суб'єктами, і полягає у здійсненні ними комплексу політичних, організаційно-правових, освітньо-виховних та адміністративних заходів, спрямованих на: виявлення осіб, що володіють необхідним для наукової та науково-технічної діяльності трудовим потенціалом та їх залучення до відповідної роботи у складі НДУ; ефективне використання трудового потенціалу зазначених осіб та забезпечення усіх необхідних умов для його подальшого, всебічного розвитку.

Розкрито особливості таких аспектів здійснення кадрового забезпечення науково-дослідних установ: а) підготовка кадрів та підвищення кваліфікації; б) перевірка рівня відповідності індивідуального трудового потенціалу наукових кадрів НДУ, встановленим вимогам; в) оцінка рівня професійної підготовки наукового працівника, результативності його роботи; г) добір наукових працівників та їх призначення на посади в НДУ; ґ) стимулювання та оплата праці наукових кадрів НДУ тощо.

Зроблено висновок, що необхідно більш детально підійти до питання офіційного визначення ключових засад державної політики у галузі кадрового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності. Зокрема доцільно розробити та прийняти з цього приводу відповідну стратегію, в якій передбачити основні засади та механізми розвитку кадрового потенціалу науково-дослідних установ.

Розділ 5 «Шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення окремих напрямків діяльності науково-дослідних установ» складається з трьох підрозділів, в яких окреслено напрямки вдосконалення нагляду та контролю за діяльністю науково-дослідних установ, відповідальності науково-дослідних установ. Запропоновано шляхи реформування системи науково-дослідних установ в Україні.

У підрозділі 5.1 *«Напрямки вдосконалення нагляду та контролю за діяльністю науково-дослідних установ»* обґрунтовано, що досі не усталилась єдина позиція стосовно визначення та співвідношення нагляду та контролю. Відсутні наукові розробки особливостей здійснення нагляду та контролю за діяльністю науково-дослідних установ у цілому й у частині напрямків вдосконалення такого нагляду та контролю, зокрема. Відтак з'ясовано сутність нагляду та контролю, сформульовано визначення нагляду та контролю за діяльністю науково-дослідних установ, а також у визначено основні напрями їх вдосконалення.

Для більш детального усвідомлення сутності контролю, в тому числі того, що здійснюється за діяльністю науково-дослідних установ України, проаналізовано його завдання, які сформульовано як у

вузькому, так і в широкому сенсі. У вузькому значенні завдання контролю зводиться до виявлення існуючих порушень, відхилень від встановлених норм у діяльності підконтрольного об'єкта. Ширше ж розуміння завдань контролю зводить їх і до виявлення та з'ясування причин таких порушень, до вжиття заходів, спрямованих на усунення як причин, так і самих відхилень від існуючих норм.

З'ясовано сутність контролю та нагляду за діяльністю науково-дослідних установ, проаналізовано структуру досліджуваних нагляду та контролю. На підставі аналізу наукових джерел та відповідної нормативно-правової бази розкрито співвідношення нагляду та контролю. Акцентовано увагу, що законодавець не розділяє нагляд і контроль, а вживає один термін – державний нагляд (контроль). І залишається зовсім незрозумілою позиція законодавця: чи нагляд і контроль отожднюються, чи це окремі види діяльності, котрі застосовуються в певних конкретних ситуаціях.

Зроблено висновок, що контроль і нагляд є самостійними інститутами, хоча і тісно пов'язаними між собою. У зв'язку з цим нормативна регламентація здійснення контролю та нагляду потребує нагального оновлення. Насамперед така потреба продиктована необхідністю чіткого визначення понять «контроль» і «нагляд».

Наведено авторське трактування контролю й нагляду через призму їх здійснення за діяльністю науково-дослідних установ, висвітленням сутності здійснення контролю й нагляду за їх діяльністю, а також визначено основні напрямки їх вдосконалення. Запропоновано шляхи вдосконалення нагляду та контролю за діяльністю науково-дослідних установ.

У *підрозділ 5.2 «Проблеми вдосконалення відповідальності науково-дослідних установ»* визначено поняття та види юридичної відповідальності цих установ.

Під відповідальністю науково-дослідних установ запропоновано розуміти застосування засобів державного впливу примусового характеру у відповідь на протиправні прояви діяльності науково-дослідних установ з метою недопущення порушення останніми принципу законності, а в разі такого порушення – для припинення протиправних діянь, поновлення порушених прав і законних інтересів людини та громадянина.

Встановлено, які порушення можуть бути виявленими в діяльності науково-дослідних установ, на підставі чого окреслено види відповідальності, до якої можуть бути притягнуті науково-дослідні установи. Доведено, що науково-дослідні установи можуть бути суб'єктом адміністративної, матеріальної, цивільно-правової та

кримінальної відповідальності згідно із законом. Проаналізовано порядок та особливості притягнення до відповідальності кожного із зазначених видів. До проблемних питань відповідальності науково-дослідних установ віднесено: а) відсутність чіткої регламентації порядку притягнення до відповідальності науково-дослідних установ на законодавчому рівні; б) не вирішеним є питання про те, кого слід притягувати до того чи іншого виду відповідальності – науково-дослідну установу як юридичну особу чи фізичних осіб (посадових осіб цих установ). Доведено, що вирішення цього питання повинне бути чітко й вичерпно прописане на законодавчому рівні, щоб не породжувати дуалізму й неузгодженості в правозастосовній практиці; в) у силу новизни інституту застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру незрозумілим залишається порядок безпосереднього застосування вказаних заходів по відношенню до науково-дослідних установ. Тому запропоновано закріпити вирішення вказаних питань шляхом внесення відповідних змін до законодавства України.

Підрозділ 5.3 «Проблеми реформування системи науково-дослідних установ в Україні» стосується з'ясування основних напрямків такого реформування.

Обґрунтовано, що проблеми реформування системи науково-дослідних установ в Україні пов'язані в першу чергу з правильною організацією процесу реформування. Це означає, що розробка реформ і їх втілення в життя повинно здійснюватися виважено, продумано та поступово на всіх стадіях реформування. Поспіх чи ігнорування окремих перепон не тільки може залишити спроби реформувати безуспішними, а й навпаки – ще більше погіршити стан справ.

Доведено, що реформування зазначеної системи насамперед потребує ретельного планування. Метою цієї розумової діяльності уповноважених на те осіб є: а) аналіз існуючої системи науково-дослідних установ в Україні; б) виділення існуючих проблем у цій системі, зокрема й в частині їх функціонування; в) визначення основних завдань реформування; г) визначення імовірних шляхів та етапів досягнення поставленої мети; ґ) передбачення можливих наслідків від реформування; д) вибір засобів реформування; є) визначення відповідальних осіб; ж) передбачення механізму контролю за діяльністю, пов'язаною із реформуванням системи науково-дослідних установ в Україні; з) визначення критеріїв оцінки ефективності реформування

Зроблено висновок, що функціонуюча на сьогодні система науково-дослідних установ в Україні має низку недоліків, які

зменшують ефективність її роботи, як в цілому, так і окремих зазначених установ. Тож, з метою усунення цих недоліків та вирішення проблемних питань необхідно здійснити реформування системи науково-дослідних установ в Україні, під яким пропонується розуміти цілеспрямований, науково обґрунтований процес зміни організації та функціонування названих установ.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми — визначення сутності адміністративно-правових засад організації діяльності науково-дослідних установ в Україні та шляхів їх удосконалення. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них такі.

1. Визначено поняття «науково-дослідна установа в Україні», під яким розуміється сформоване згідно з чинним законодавством колективне утворення, що має статус юридичної особи державної, комунальної або приватної форми власності, основною формою діяльності якого є проведення відповідно до встановлених норм і стандартів як на платній, так і на безоплатній основі наукових і науково-технічних досліджень, лабораторних діагностик у певних сферах людського буття з метою отримання нових знань, що сприятимуть подальшому розвитку тих чи інших сфер суспільного життя.

Обстоюється позиція, що кожна із науково-дослідних установ має свої специфічні мету і функції діяльності, які можна умовно розподілити на дві загальні групи (або два рівня): 1) внутрішній (сертифікація технологічних засобів чи готової товарної продукції; залучення кваліфікованих спеціалістів у відповідній сфері знань для проведення лабораторних діагностик, експертних досліджень; розробка положень державних цільових програм; створення інформаційних баз даних (реєстрів); науково-методичне забезпечення закладів, установ чи організацій сфери управління відповідного центрального органу виконавчої влади; здійснення комісійних виїздів на місця з метою реалізації наглядової функції тощо); 2) зовнішній (внесення пропозицій щодо удосконалення норм законодавства у сфері наукової та науково-технічної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності; координація науково-дослідної діяльності інших закладів, установ та організацій сфери управління відповідних центральних органів виконавчої влади; обмін зарубіжним досвідом, який проявляється в міжнародній співпраці з відомчими установами;

направлення офіційних листів рекомендаційного чи роз'яснювального характеру окремим категоріям товаровиробників; дозвоільно-ліцензійна діяльність тощо).

2. Виокремлено такі класифікаційні критерії упорядкування системи науково-дослідних установ в Україні: а) залежно від органу публічної адміністрації, якому підпорядкована певна науково-дослідна установа; б) залежно від галузевого спрямування діяльності НДУ (відомчі, міжвідомчі); в) залежно від форми власності суб'єкта господарської діяльності (державні, комунальні, приватні); г) за організаційно-правовою формою (установи (у т.ч. лабораторії), підприємства, вищі навчальні заклади, центри); ґ) залежно від напрямку наукової діяльності (конструкторсько-технологічні, науково-дослідні (широкого спектру повноважень), проектно-конструкторські, проектно-вишукувальні, науково-інженерні, технологічні, експертно-криміналістичні, науково-виробничі, науково-впроваджувальні, судово-експертні).

3. До загальних завдань діяльності науково-дослідних установ віднесено: а) проведення фундаментальних і прикладних досліджень у відповідних сферах науки та техніки; б) пошук та виявлення нових шляхів і можливостей подальшого науково-технічного, соціально-економічного та культурного розвитку суспільства і держави; в) сприяння розвитку відповідних сфер та напрямків державної політики, зокрема шляхом виконання замовлень органів державної влади щодо розробки наукових засад її здійснення; г) накопичення та узагальнення національного й світового наукового досвіду; ґ) підготовка методичних матеріалів за напрямками своєї діяльності; д) здійснення наукової експертизи; є) підготовка фахівців вищої кваліфікації та забезпечення консолідації інтелектуального потенціалу наукових кадрів НДУ, а також наукових і викладацьких кадрів ВНЗ; ж) сприяння розвитку національної освіти; з) поширення у суспільстві результатів наукових досліджень, зокрема шляхом здійснення видавничої діяльності (випуск наукової та навчальної літератури, інформаційних бюлетенів, вісників, часописів тощо), проведення наукових конференцій, семінарів тощо; д) участь у науковій співпраці як на національному, так і міжнародному рівнях.

4. Виокремлено принципи діяльності науково-дослідних установ в Україні: а) здійснення науково-дослідної діяльності з суворим дотримання норм та стандартів у цій сфері; б) залучення до науково-дослідної діяльності кваліфікованих працівників, що наділені відповідними спеціальними знаннями; в) об'єктивність, повнота й неупередженість у проведенні експертиз, досліджень та діагностик; г)

правова регламентація їх функціонування; г) чітке визначення повноважень спеціаліста (експерта, технолога, економіста) відповідно до пройденої атестації; д) взаємодія з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями, суб'єктами господарювання чи населенням.

5. Доведено, що основними проблемами організації діяльності науково-дослідних установ в Україні є: а) недосконалість вирішення питання щодо джерела фінансування суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності; б) відсутність державних цільових програм щодо залучення молодих учених у вказаній сфері людської діяльності; в) слабкий зв'язок сфери науково-технічних розробок з потребами населення у різних сферах суспільного життя. Констатовано, що основні проблемні питання щодо організації діяльності науково-дослідних установ, по-перше, лежать у площині їх матеріально-фінансового та кадрового забезпечення, а по-друге, пов'язані із необхідністю підвищення рівня актуальності та доцільності їх науково-дослідної роботи, тобто вона повинна спрямовуватися на наукове вивчення, обґрунтування та вирішення нагальних, найбільш гострих потреб і запитів суспільства.

6. Виокремлено та проаналізовано такі етапи розвитку законодавства у сфері діяльності науково-дослідних установ в Україні: а) часи існування УРСР (1919-1991 роки); б) пострадянський період – до прийняття Конституції України (1991-1996 роки. Прийняття Конституції України лише посилило політичний вплив та незалежність нашої держави як повноправного суб'єкта міжнародного права, що дозволило залучити значну кількість людських ресурсів й технічних засобів для підтримки вітчизняних наукових проектів тощо); в) період після прийняття Основного Закону України й по теперішній час (з 1996 року).

7. Запропоновано власну класифікацію нормативно-правових актів, що регулюють діяльність науково-дослідних установ в Україні, за такими критеріями: 1. Залежно від суб'єкта публічної влади, прийняті: а) органами державної влади вищого рівня; б) центральними органами виконавчої влади. 2. За матеріально-технічним спрямуванням, спрямовані на: а) фінансування наукових проектів, технічних розробок, конструкторських досліджень і т.ін.; б) фінансову підтримку щодо виконання державних цільових програм за звітний період; в) створення умов оплати праці спеціалістів у відповідній сфері знань; г) встановлення вичерпного переліку послуг, які надаються на платній основі з метою формування окремої статті бюджетної програми; г) виділення коштів з метою облаштування матеріальної

бази суб'єкта господарювання. 3. За організаційно-правовим спрямуванням на: а) утворення структурних підрозділів; б) роздержавлення окремих категорій вищих навчальних закладів, лабораторій, наукових центрів, інших науково-дослідних установ; в) зміни формату підпорядкування галузевого чи міжвідомчого характеру; г) реорганізацію чи оптимізацію мережі галузевих науково-дослідних установ у різних сферах людської діяльності; ґ) підтримку та впровадження державних цільових програм (державної програми у тій-чи-іншій галузі науки); д) створення тимчасових чи постійно-діючих комісій з державного контролю чи нагляду за господарською діяльністю бюджетних науково-дослідних установ; е) зміну організаційно-правової форми чи напряму господарської діяльності суб'єктів зазначеного типу; є) реалізацію кадрової політики (у т.ч. підтримки молодих учених). 4. Залежно від типу нормативно-правового акта: а) закони; б) розпорядження; в) постанови; г) укази; ґ) накази; д) положення; е) міжнародні документи (угоди, заяви, тощо). 5. За наслідками управлінського рішення компетентного органу державної влади: а) основні нормативно-правові акти; б) додаткові нормативно-правові акти (зміни, доповнення, тощо).

8. Під адміністративно-правовими засадами діяльності науково-дослідних установ в Україні запропоновано розуміти сукупність відносин організаційно-управлінського, економічного, соціально-трудового та іншого характеру, які опосередковують і супроводжують реалізацію зазначеними суб'єктами свого функціонального призначення. Підкреслюючи значення адміністративно-правових засад діяльності науково-дослідних установ в Україні, наголошено на тому, що саме нормами адміністративного права врегульована найбільша частина діяльності таких установ. Іншими словами, зазначені правовідносини більшою мірою врегульовані адміністративними актами (актами управління), що видаються уповноваженими суб'єктами нормотворчості, а тому необхідно встановлювати високі вимоги як до всієї системи адміністративно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні, так і до окремо взятого її елемента.

9. Визначено, що зовнішньо-організаційні засади діяльності науково-дослідних установ являють собою комплекс визначених на нормативно-правовому рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності такої діяльності, що здійснюються уповноваженими суб'єктами, які не входять до системи науково-дослідних установ. Іншими словами зовнішньо-організаційні засади діяльності науково-дослідних установ являють собою правовідносини, суб'єктами яких є,

з одного боку, вищенаведені установи, а з іншого – державні органи, їх посадові та службові особи.

10. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ України визначено як комплекс визначених на нормативно-правовому рівні заходів із постачання таким установам ресурсів фінансового (грошового) та матеріального-технічного характеру для забезпечення їх нормального функціонування, підвищення ефективності їх діяльності та виконання покладених на них завдань.

11. Обстоюється позиція, що інформація, за допомогою якої здійснюється інформаційне забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні, може бути такою, що містить відомості, які становлять державну таємницю. У зв'язку з тим, що створення, одержання, використання та поширення інформації з обмеженим доступом, в тому числі під час інформаційного забезпечення діяльності науково-дослідних установ, регулюється спеціальним законодавством, то до преамбули Закону України «Про науково-технічну інформацію» слід внести відповідні зміни. Зокрема словосполучення «Дія Закону не поширюється на інформацію, що містить державну та іншу охоронювану законом таємницю» доцільніше замінити на: «Дія Закону не поширюється на інформацію з обмеженим доступом». Завдяки внесенню цих змін нормативно-правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із створенням, одержанням, використанням та поширенням науково-технічної інформації, в тому числі як частини інформаційного забезпечення діяльності науково-дослідних установ, буде більш ефективним.

12. Під взаємодією науково-дослідних установ України запропоновано розуміти визначену на нормативно-правовому рівні спільну діяльність науково-дослідних установ з іншими (національними та міжнародними) суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності, спрямовану на вирішення суміжних завдань у науковій сфері.

13. Наголошено, що внутрішньо-організаційні засади забезпечення діяльності науково-дослідних установ – це комплекс найбільш важливих, принципових вимог, на підставі та відповідно до яких здійснюється налагодження і реалізація управління всередині організаційної структури науково-дослідної установи. Метою цих засад є запровадження такого механізму внутрішньо-організаційного управління, який би забезпечував максимально ефективне функціонування науково-дослідних установ та гарантував належне виконання поставлених перед ними завдань.

14. Визначено, що кадрове забезпечення науково-дослідних установ у загальному вигляді являє собою систематичну діяльність органів державної влади та посадових осіб НДУ, спрямовану на підтримку такого рівня кадрового потенціалу зазначених установ, який би гарантував їм можливість якісного та ефективного виконання своїх завдань і функцій. Разом з тим слід враховувати, що кадровий потенціал будь-якої організації нерозривно пов'язаний з індивідуальним трудовим потенціалом кожної фізичної особи, що у ній працює.

15. Обґрунтовано, що вдосконалення контролю та нагляду за діяльністю науково-дослідних установ слід здійснювати за такими напрямками: а) у першу чергу необхідно прийняти Закон України «Про науково-дослідні установи України», в якому б окремий розділ було присвячено засадам і особливостям здійснення контролю й нагляду за діяльністю науково-дослідних установ; б) слід впорядкувати всі нормативно-правові акти, що регулюють сферу здійснення контролю й нагляду. Насамперед це стосується необхідності усунення суперечностей щодо трактування та розрізнення контролю й нагляду. Ці питання повинні бути уніфікованими в усіх правових актах; в) значно б полегшило здійснення контролю та нагляду за діяльністю науково-дослідних установ створення та ведення Єдиного державного реєстру науково-дослідних установ України; г) потрібно на законодавчому рівні надати вичерпний перелік органів, уповноважених здійснювати контроль та нагляд за діяльністю науково-дослідних установ, що дозволить раціоналізувати діяльність як контролюючих і наглядових органів, так і науково-дослідних установ.

16. Під відповідальністю науково-дослідних установ запропоновано розуміти застосування засобів державного впливу примусового характеру у відповідь на протиправні прояви діяльності науково-дослідних установ з метою недопущення порушення останніми законності, а в разі такого порушення – для припинення протиправних діянь, поновлення порушених прав і законних інтересів людини та громадянина.

17. Розроблено проект Концепції реформування системи науково-дослідних установ в Україні. У вказаному проекті визначено: обґрунтування та необхідність реформування системи науково-дослідних установ в Україні; цілі та основні напрями реформування; шляхи та способи досягнення поставлених завдань; відповідальних за проведення реформ суб'єктів.

18. Запропоновано основні напрями реформування системи науково-дослідних установ в Україні: а) вдосконалення нормативно-

правового регулювання функціонування науково-дослідних установ в Україні; б) реорганізація системи науково-дослідних установ в Україні; в) підвищення якості виконання науково-дослідних робіт; г) вдосконалення фінансування та підвищення ефективності використання коштів науково-дослідними установами; г) покращення соціального забезпечення працівників науково-дослідних установ.

19. З метою вдосконалення окремих напрямків організації діяльності науково-дослідних установ: а) доведено, що Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, містить чимало застарілих положень, не враховує сучасну систему центральних органів виконавчої влади, що негативно впливає на стан нормативно-правового регулювання даної сфери суспільного життя, в тому числі на фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ. Зважаючи на останні тенденції щодо реформування системи центральних органів виконавчої влади, необхідним є негайне внесення змін до Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, в частині визначення повноважень в окресленій сфері Міністерства освіти і науки України; б) необхідно більш детально підійти до питання офіційного визначення ключових засад державної політики у галузі кадрового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності. Зокрема доцільно було б розробити та прийняти з цього приводу відповідну стратегію, в якій передбачити основні засади та механізми розвитку кадрового потенціалу НДУ; в) наголошено, що відсутній Закон, який чітко б визначав види відповідальності науково-дослідних установ. Тому запропоновано заповнити вказану прогалину шляхом закріплення у Законі України «Про науково-дослідні установи» окремого розділу, присвяченого питанням відповідальності науково-дослідних установ (видам, санкціям, процедурам притягнення, суб'єктам, уповноваженим притягувати до відповідальності, тощо).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Манжула А.А. Проблеми організації діяльності науково-дослідних установ в Україні : монографія / А.А. Манжула. – Харків : Діса плюс, 2015. – 468 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Манжула А.А. Завдання науково-дослідницьких установ України / А.А. Манжула // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. –

2012. – №3. – С. 8-88.

3. Манжула А.А. Проблеми реформування системи науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Митна справа. – 2013. – Спеціальний випуск. – С. 123-130.

4. Манжула А.А. Поняття системи науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Митна справа. – 2013. – Спеціальний випуск № 2. – С. 158 -164.

5. Манжула А.А. Поняття взаємодії, як зовнішньо-організаційної засади організації діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Спеціальний випуск. – Т 2. – С. 86-90.

6. Манжула А.А. Мета діяльності та функції науково-дослідницьких установ України / А.А. Манжула // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2013. – Спеціальний випуск. – Том. 2. – С. 138–143.

7. Манжула А.А. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні: поняття та сутність / А.А. Манжула // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – № 35. – Т 1. – С. 46-50.

8. Манжула А.А. Поняття та сутність науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Митна справа. – 2014. – Спецвипуск. – С. 215-222.

9. Манжула А.А. Характеристика зовнішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ в Україні Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – №34. – Т 2. – С. 109-112.

10. Манжула А.А. Правові засади фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5, Ч.2. – Том. 2. – С. 68-72.

11. Манжула А.А. Поняття та правові засади інформаційного забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – №29. – Ч.2. – Т2. – С. 71-75.

12. Манжула А.А. Кадрове забезпечення науково-дослідних установ / А.А. Манжула // Митна справа. – 2015. – №5. – С. 49-55.

13. Манжула А.А. Система науково-дослідних установ в Україні/ А.А. Манжула // Науковий вісник Херсонського державного

університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 4. – Том. 2. – С. 116–119.

14. Манжула А.А. Особливості взаємодії науково-дослідних установ з органами державної влади / А.А. Манжула // Митна справа. – 2015. – Ч. 2. – № 4. – С. 162-169.

15. Манжула А.А. Принципи діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – №15. – Т.1. – С.81-84.

16. Манжула А.А. Проблеми організації діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право». – 2015. – Випуск 1. – Ч.1. – С. 171-177.

17. Манжула А.А. Характеристика внутрішньо-організаційних засад діяльності науково-дослідних установ / А.А. Манжула // Юридична наука. – 2015. – № 9. – С. 32-37.

18. Манжула А.А. Поняття системи нормативно-правових актів, що регулюють діяльність науково-дослідних установ / А.А. Манжула // Юридична наука. – 2015. – № 10. – С. 74-81.

19. Манжула А.А. Відповідальність науково-дослідних установ за порушення законодавства України / А.А. Манжула // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. - №3. - С. 166-169 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/3_2015/50.pdf

20. Манжула А.А. Проблеми фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності науково-дослідних установ / А.А. Манжула // «Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Том XV. – С. 334-342.

21. Манжула А.А. Поняття взаємодії як зовнішньо-організаційної засади організації діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Юридична наука. – 2015. – № 11. – С. 76-83.

22. Манжула А.А. Система нормативно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ у незалежній Україні / А.А. Манжула // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. - №16. – Т.1. – С.54-56.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

23. Манжула А.А. Проблемы совершенствования ответственности научно-исследовательских учреждений / А.А. Манжула // Международный научно-практический журнал «Право и закон». – 2013. - №1. – С. 38-42.

24. Manzhula A.A. Directions improving oversight and control of the

research institutions in Ukraine / A.A. Manzhula // International Scientific Journal Euro-American Scientific Cooperation: research articles / Responsible editors: Tonkyh S., Pryhodko N.- Hamilton, Canada: «Accent Graphics Communications», 2015. – Volume №7. – P. 45-52.

25. Manzhula A.A. Supervision and control over the activities of research institutions in Ukraine: the concept and essence / A.A. Manzhula // Visegrad journal on human rights. – 2015. - №1. – P. 50-59.

26. Манжула А.А. Информационное обеспечение деятельности научно-исследовательских учреждений / А.А. Манжула // Научно-методический журнал «Право и Политика». - 2015. - №2. - С. 35-40.

27. Manzhula A.A. Definition, importance and causes of interaction research institutions in Ukraine / A.A. Manzhula // Evropský politický právní diskurz. – 2015. – Svazek 2. – 5. vydání. – S. 119-124.

Матеріали науково-практичних конференцій:

28. Манжула А.А. Моніторинг як один із напрямків діяльності науково-дослідних установ / А.А. Манжула // «Актуальні проблеми національного законодавства»: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми національного законодавства». 10 грудня 2012 року. Випуск 30. – Кіровоград: КДПУ, 2012. – С.49-51.

29. Манжула А.А. Принципи правового регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми національного законодавства». 28 березня 2013 року. Випуск 32. – Кіровоград: КДПУ, 2013. – С. 47-49.

30. Манжула А.А. До проблеми характеристики завдань державного науково-дослідного інституту / А.А. Манжула // Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства: Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 12–13 квітня 2013 р.): У 2-х частинах. – Частина 1: «Науково-практичний аспект оптимізації управлінської діяльності органів державної влади. Розбудова системи місцевого самоврядування України в умовах здійснення політичної реформи» – Київ–Кіровоград: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, Кіровоградський інститут державного та муніципального управління КПУ, 2013. –С. 21-23.

31. Манжула А.А. Іноземний досвід фінансування науково-дослідних установ / А.А. Манжула // Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кіровоград, 8 жовтня 2014 р. Випуск 40) – Кіровоград: КДПУ, 2014. – С. 45-47.

32. Манжула А.А. Значення діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Актуальні питання та проблеми юридичної науки: Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 18–19 квітня 2014 р) — Кіровоград: КІДМУ КПУ, 2014.— С.146-149.

33. Манжула А.А. Деякі аспекти кадрового забезпечення науково-дослідних установ / А.А. Манжула // «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Харків, 18-19 вересня 2015 року). — Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. — С. 27-29.

34. Манжула А.А. Призначення науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 4-5 вересня 2015 р. — Х. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. — С. 59-62.

35. Манжула А.А. Міжнародні договори у сфері науково-дослідницької діяльності/ А.А. Манжула // «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 18–19 вересня 2015 р. — Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. — С. 78-80.

36. Манжула А.А. Завдання державного науково-дослідницького інституту спеціального зв'язку та захисту інформації / А.А. Манжула // «Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 11-12 вересня 2015 року. — К.: Центр правових наукових досліджень, 2015. — С. 69-71.

37. Манжула А.А. Державні цільові програми як засіб фінансового забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // «Стан та перспективи розвитку юридичної науки»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 4-5 вересня 2015 р. — Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2015. — С. 72-74.

38. Манжула А.А. Підходи щодо визначення поняття «наука» / А.А. Манжула // «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 11-12 вересня 2015 р.) — Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. — С. 9-11.

39. Манжула А.А. Термін «інформація» як основа інформаційного

забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Публічне адміністрування в сфері внутрішніх справ. Матеріали круглого столу. Збірник наукових праць / 14 травня 2015 р. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 32-36.

40. Манжула А.А. Завдання державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання / А.А. Манжула // Дотримання прав людини: сучасний стан правового регулювання та перспективи його вдосконалення // Матеріали другої звітної Міжнародної науково-практичної конференції. Збірник наукових праць / 4 – 5 березня 2015 р. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 84-87.

41. Манжула А.А. До проблеми визначення поняття адміністративно-правового регулювання діяльності науково-дослідних установ в Україні / А.А. Манжула // Наукові дослідження сучасного законодавства України – прогрес юридичної науки ХХІ століття (м. Київ, 25-26 червня 2015 р.). – К.: «Науково-дослідний інститут публічного права», 2015. – С. 45-48.

42. Манжула А.А. Відповідальність науково-дослідних установ за порушення у сфері наукової і науково-технічної експертизи / А.А. Манжула // Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України (м. Київ, 23-24 липня 2015 р.). – К.: «Науково-дослідний інститут публічного права», 2015. – С. 56-60.

АНОТАЦІЯ

Манжула А.А. Адміністративно-правові засади організації діяльності науково-дослідних установ в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2016.

Дисертацію присвячено визначенню сутності адміністративно-правових засад організації діяльності науково-дослідних установ в Україні та шляхів їх удосконалення. Визначено поняття «науково-дослідна установа». Охарактеризовано систему науково-дослідних установ в Україні, окреслено їх завдання та принципи діяльності, з'ясовано проблеми організації зазначених установ.

Визначено поняття адміністративно-правових засад діяльності науково-дослідних установ в Україні. Розкрито нормативно-правові основи забезпечення діяльності науково-дослідних установ. Визначено зовнішньо-організаційні засади діяльності науково-дослідних установ. Сформульовано розуміння поняття її фінансового та матеріально-технічного забезпечення. Виокремлено основні проблемні питання

інформаційного забезпечення їх діяльності. З'ясовано напрямки реформування системи науково-дослідних установ в Україні. Сформульовано пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правових засад організації діяльності науково-дослідних установ в Україні.

Ключові слова: науково-дослідна установа, організація, адміністративно-правові засади, завдання та функції, зовнішньо-організаційні засади, внутрішньо-організаційні засади, адміністративна процедура, обов'язки, послуги, адміністративні послуги, відповідальність, удосконалення.

АННОТАЦИЯ

Манжула А.А. Административно-правовые основы организации деятельности научно-исследовательских учреждений в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2016.

В диссертации приведены теоретическое обобщение и новое решение научной проблемы – определение сущности административно-правовых основ организации деятельности научно-исследовательских учреждений в Украине и путей его совершенствования. В результате проведенного исследования сформулирован ряд концептуальных выводов, предложений и рекомендаций, направленных на достижение поставленной цели.

Предложено собственное определение понятия «научно-исследовательское учреждение в Украине», под которым предложено понимать сформированное в соответствии с действующим законодательством коллективное образование, имеющее статус юридического лица частной или государственной формы собственности, основной формой деятельности которого является проведение в соответствии с установленными нормами и стандартами как на платной, так и на безвозмездной основе научных и научно-технических исследований, лабораторных диагностик в определенных сферах человеческого бытия с целью получения новых знаний, которые будут способствовать дальнейшему развитию тех или иных сфер общественной жизни. Охарактеризована система научно-исследовательских учреждений в Украине, очерчены задачи и принципы деятельности научно-исследовательских учреждений, выясняются проблемы организации деятельности научно-исследовательских учреждений.

Под административно-правовыми основами деятельности научно-исследовательских учреждений в Украине предлагается понимать совокупность отношений организационно-управленческого, экономического, социально-трудового и иного характера, которые опосредствуют и сопровождают реализацию указанными субъектами своего функционального назначения. Подчеркивается значение административно-правовых основ деятельности научно-исследовательских учреждений Украины. Выясняются этапы становления законодательства в сфере деятельности научно-исследовательских учреждений в Украине. Раскрываются нормативно-правовые основы обеспечения деятельности научно-исследовательских учреждений в Украине. Охарактеризована система нормативно-правового регулирования деятельности научно-исследовательских учреждений.

Определено, что внешне-организационные основы деятельности научно-исследовательских учреждений представляют собой комплекс определенных на нормативно-правовом уровне мер, направленных на повышение эффективности такой деятельности, осуществляемых уполномоченными субъектами, которые не входят в систему научно-исследовательских учреждений. Сформулировано определение понятия финансового и материально-технического обеспечения деятельности научно-исследовательских учреждений. Выделены основные проблемные вопросы информационного обеспечения деятельности научно-исследовательских учреждений.

Сформулированы предложения и рекомендации по совершенствованию административно-правовых основ организации деятельности научно-исследовательских учреждений в Украине.

Ключевые слова: научно-исследовательское учреждение, организация, административно-правовые основы, задачи и функции, внешне организационные основы, внутренние организационные основы, административная процедура, обязанности, услуги, административные услуги, ответственность, совершенствование.

SUMMARY

Manzhula A.A. Administrative and Legal Principles of the Organization of the Activities of Research Institutions in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a doctoral degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and process, financial law, informational law. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2016.

The thesis is focused on determining the essence of administrative and legal principles of the organization of the activities of research institutions

in Ukraine and the ways of their improvement. The concept of “research institution” has been defined. The system of research institutions in Ukraine has been characterized; their objectives and principles of the activities have been outlined; problems of organization of these institutions have been revealed.

The concept of administrative and legal principles of the activities of research institutions in Ukraine has been determined. Legal basis for provision of the activities of research institutions have been revealed. External and organizational principles of research institutions have been defined. Understanding of the concept of its financial and logistical provision has been formulated. The main issues of main information provision of their activities have been determined. The ways of reforming the system of research institutions in Ukraine have been clarified. Some propositions and recommendations for improving administrative and legal principles of the organization of the activities of research institutions in Ukraine have been formulated.

Key words: *research institution, organization, administrative and legal principles, objectives and functions, external organizational principles, intra-organizational principles, administrative procedure, duties, services, administrative services, responsibility, improvement.*